

Correctievoorschrift HAVO

2009

tijdvak 2

geschiedenis (pilot)

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de *Regeling beoordeling centraal examen* vastgesteld (CEVO-02-806 van 17 juni 2002 en bekendgemaakt in Uitleg Gele katern nr 18 van 31 juli 2002).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.
- 2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door de CEVO.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal punten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 75 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:
Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 Beoordelingsmodel

Door de tijd heen

1 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

6, 4, 2, 3, 1, 5

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, mag één scorepunt worden toegekend.

Prehistorie en Oudheid

2 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende):

- Potscherven blijven lang bestaan/vergaan niet snel.
- Potscherven vormen soms de enige overblijfselen van een schriftloze cultuur.
- Potscherven zijn heel herkenbaar/uniek/goed te verbinden aan een bepaalde cultuur.
- Voorwerpen van aardewerk zijn veelvoorkomende gebruiksvoorwerpen.

per juist antwoord

1

3 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

In de tijd van de jagers-verzamelaars was er nog geen landbouw die voldoende opleverde voor het ontstaan van steden/een klasse van vrijgestelden die niet alle tijd kwijt was aan de voedselvoorziening.

4 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Uit de bron blijkt dat de Romeinen uitblinken in militaire tactiek/het gedisciplineerd uitvoeren van orders van hun aanvoerders
- waardoor zij een overmachtige vijand kunnen verslaan / militair de betere waren

1

1

Vraag	Antwoord	Scores
5	maximumscore 4 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> Cassius Dio beschrijft koningin Boudica als een opstandeling tegen het Romeinse gezag (die terecht door de Romeinse bevelhebber onderworpen wordt) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> terwijl de Britten (in de negentiende eeuw) Boudica zien als een (nationale) heldin 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Cassius Dio is geschiedschrijver van het Romeinse Rijk op het toppunt van zijn macht (daarom wordt Boudica beschreven als vijand / vanuit het perspectief van de veroveraar) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> In de negentiende eeuw komt het nationalisme op / wordt er gezocht naar inspirerende nationale helden / komt er meer aandacht voor de rol van vrouwen in de geschiedenis (kan Boudica als voorbeeld dienen voor feministen) 	1

De Middeleeuwen

6	maximumscore 6 Kern van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> de boeren 	1
	<ul style="list-style-type: none"> verwachten van een koning bescherming tegen misbruik/uitbuiting door de landheren/bescherming tegen oorlog 	1
	<ul style="list-style-type: none"> de edelen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> verwachten van een koning handhaving van hun positie in het bestuur/hun zelfstandigheid op hun landgoederen/dat de koning hen aanvoert in de strijd 	1
	<ul style="list-style-type: none"> de geestelijkheid 	1
	<ul style="list-style-type: none"> verwacht van de koning dat hij erkent dat zij het primaat hebben boven het wereldlijk gezag/de kerk steunt 	1
7	maximumscore 3 Uit het antwoord moet blijken dat:	
	<ul style="list-style-type: none"> de stedelijke burgerij 	1
	<ul style="list-style-type: none"> de koning steunde met geld/soldaten/door de ambtenaren te leveren bij zijn streven de invloed van de adel in het bestuur te verkleinen (waardoor een einde kwam aan de feodale versnippering van het centrale gezag) 	2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

8 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het politieke probleem is de versnippering van het centrale gezag/de ordeloosheid/de chaos van het feodale systeem / de strijd tussen de wereldlijke en geestelijke overheid over wie het primaat had 1
- In de kruistochten konden ambitieuze/jonge edelen hun energie richten op verovering van buiten-Europese gebieden/het Heilige Land, waardoor er een einde kon komen aan de voortdurende onderlinge strijd / kon de paus zich opwerpen als het centrale gezag/het gezag boven rivaliserende partijen, waardoor de aanspraak van de paus op het primaat werd versterkt 2

Door de tijd heen

9 maximumscore 2

De juiste combinaties zijn:

1 d, 2 c, 3 e, 4 b, 5 a.

- Bij vijf juiste combinaties 2
- Bij drie of vier juiste combinaties 1
- Bij twee of één juiste combinatie 0

Vroegmoderne tijd

10 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

- De kerk hield vast aan het middeleeuwse wereldbeeld/de bijbelse ordening van het heelal (waarbij de aarde in het middelpunt stond) 1
- In de zeventiende eeuw vond een wetenschappelijke revolutie plaats 1
- waardoor de opvattingen van Bruno gemeengoed werden / de invloed van de kerk minder werd 1

11 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Uit vergelijking van de twee kaarten blijkt dat:

- de stad in de Tachtigjarige Oorlog een economische bloei doormaakte, want het aantal huizen in de stad in deze periode is enorm toegenomen / er zijn kostbare verdedigingswerken aangelegd 2
- de Tachtigjarige Oorlog een periode van nieuwe wetenschappelijk belangstelling was, want de kaartenmakers zijn in cartografisch opzicht/wat betreft de druktechniek/de precieze weergave vooruit gegaan / de vestingbouw is wetenschappelijk aangepakt 2

Vraag	Antwoord	Scores
12	<p>maximumscore 4</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Opstand begon als een sociaal-economisch conflict, want Viglius wijst erop dat 'het gewone volk' door honger gedreven zich tegen de geestelijkheid en de rijken zal keren 2 • De Opstand begon als een godsdienstig conflict, want 'omvangrijke' protestantse groepen houden buiten de stad (gewapend) hun bijeenkomsten/er is kennelijk zoveel afkeer van de kerk/de geestelijkheid dat Viglius verwacht dat het volk zich tegen de kerk zal keren/bij de protestanten zal aansluiten 2 <p><i>Opmerking</i> <i>Alleen als blijkt dat de begrippen sociaal-economisch conflict en godsdienstoorlog juist worden gehanteerd, worden per visie twee scorepunten toegekend.</i></p>	
13	<p>maximumscore 2</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dat de vorsten niet meer afhankelijk wilden zijn van de (hoge) adel en daarom (goed opgeleide) betaalde ambtenaren benoemden 1 • die beter in de hand konden worden gehouden/van hen afhankelijk waren 1 	
14	<p>maximumscore 4</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Europese expansie leidde tot het stichten van plantagekoloniën 1 • waarvoor arbeidskrachten nodig waren, waarin de handel in slaven voorzag 1 • Het abolitionisme wilde afschaffing van de slavernij/slavenhandel 1 • wat aansloot bij het verlichtingsideaal van de gelijkwaardigheid van alle mensen 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Moderne tijd

15 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Twee motieven die in de bron naar voren komen zijn:

- Het vinden van afzetgebieden voor de industrie 1
- In de bron komt dit naar voren als Stanley verwijst naar de veertig miljoen Afrikanen die staan te wachten op katoen uit Manchester/ijzerwaren uit Birmingham 1
- Het verspreiden van het christendom 1
- In de bron komt dit naar voren als Stanley verwijst naar de missionarissen/zendingen die klaar staan om het christelijk geloof naar Afrika te brengen 1

16 maximumscore 3

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- Een juiste omschrijving van het kenmerkend aspect "de discussie over de sociale kwestie" 1
- Een juiste omschrijving van het kenmerkend aspect "de voorschrijdende democratisering"/de kiesrecht kwestie 1
- Een juiste uitleg van de opvatting van de spreker dat de sociale kwestie opgelost kan worden door de invoering van algemeen (mannen)kiesrecht/door uitbreiding van het kiesrecht 1

17 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Deze bron is representatief voor de opvattingen van de Chartisten, omdat het hier gaat om een leider van de Chartistenbeweging, die in het algemeen de mening van de leden zal uitdragen / een toespraak op een massabijeenkomst van de Chartisten, die instemmend begroet wordt door de leden van de beweging / een rede die wordt gepubliceerd in het eigen tijdschrift van de Chartisten, wat de opvattingen van de beweging weergeeft.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

18 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De Indiase nationalisten kunnen deze foto gebruiken bij hun propaganda:

- in Groot-Brittannië, om sympathie te wekken bij het Britse volk voor hun streven naar onafhankelijkheid, omdat de foto laat zien dat India trouw bleef aan Groot-Brittannië/geen gebruik maakte van de oorlogssituatie om onafhankelijk te worden / dat Indiase soldaten vechten voor Groot-Brittannië (en in ruil daarvoor recht hebben op onafhankelijkheid) 2
- in India zelf, om nationalistische gevoelens aan te wakkeren, omdat de foto laat zien dat India door haar offers onafhankelijkheid verdient / de macht van Groot-Brittannië niet onaantastbaar is (Groot-Brittannië had Indiase soldaten nodig/was niet onkwetsbaar) 2

19 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het nationaalsocialisme/fascisme is voor het kapitalisme de laatste kans om zichzelf te redden / De kapitalisten steunen de nationaalsocialisten/fascisten in de hoop dat daardoor oorlog uitbreekt (waardoor zij weer winst kunnen maken) 1
- wat de tekenaar laat zien door de tekst in de prent/de kapitalist uit te beelden die een soldatenskelet ondersteunt/voor een rij brandkasten staat 1
- Dit is een socialistische visie, omdat het kapitalisme als de oorzaak van de oorlog/het kwaad wordt afgebeeld 1

20 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Een kenmerk van het nationaalsocialistische Duitsland is, dat er geen vrijheid van meningsuiting is / sprake is van een totalitaire dictatuur / een eenpartijstelsel / censuur 1
- waardoor de Arbeiter Illustrierte Zeitung met kritiek op het nationaalsocialisme niet in Duitsland mocht verschijnen, omdat het kritiek op het nationaalsocialisme bevat/het blad is van de verboden (socialistische) partij / kritiek op Hitler uitbeeldt 1

Vraag	Antwoord	Scores
21	<p>maximumscore 4</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inspecteur Bakker heeft maar weinig op met democratie, want hij laat zich heel negatief uit over "democratenvrienden" 1 • wat aansluit bij de antidemocratische/antiparlementaire opvattingen van de nationaalsocialisten 1 • Inspecteur Bakker denkt racistisch over joden, want hij juicht het oppakken van joden in de Beethovenstraat toe/gaat er vanuit dat de joden in de Beethovenstraat allemaal rijk zijn 1 • wat aansluit bij het antisemitisme van de nationaalsocialisten 1 	
22	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <p>Een argument tegen deze bewering is, dat uit de bron niet blijkt hoe de rest van de bevolking/het personeel van andere bedrijven dan de paar die Bakker noemt reageerde op de staking / of de meerderheid van de Amsterdamse arbeiders in staking gaat.</p>	
23	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <p>De Februaristaking was een uitzonderlijke gebeurtenis, omdat die:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een van de weinige massale/openlijke protesten tegen de jodenvervolging was 1 • de eerste georganiseerde staking tegen de Duitse bezetter is 1 	
24	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Op de foto is een (van de eerste) wasserette(s) in Berlijn te zien. Dit laat het beschikbaar komen van meer huishoudelijke apparaten zien in de jaren vijftig (door de groeiende welvaart) 1 • Dit leidt er (onder andere) toe dat vrouwen zich meer kunnen gaan ontwikkelen doordat zij minder tijd kwijt zijn aan het huishouden 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
25	maximumscore 4	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> De groeiende welvaart van de jaren zestig zorgde voor krapte op de arbeidsmarkt 	1
	<ul style="list-style-type: none"> waardoor Nederlandse bedrijven arbeiders gingen werven in Turkije 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Het verband tussen dit verdrag en het ontstaan van de multiculturele samenleving is, dat de tijdelijke arbeidskrachten veelal niet terugkeerden, maar hun gezinnen naar Nederland lieten overkomen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Dit droeg bij aan het ontstaan van een multiculturele samenleving, omdat de nieuwkomers vasthielden aan hun eigen cultuur / de Nederlandse cultuur maar gedeeltelijk overnamen 	1

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per school in het programma WOLF.
Zend de gegevens uiterlijk op 26 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

bron 1	ontleend aan: Cassius Dio, Roman History Epitome LXII, paragraaf 1, 2 en 12. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/62*.html
bron 2	eigen beheer Cito.
bron 3	C. Brooke, De Middeleeuwse samenleving, Bussum 1974, pag. 46-47.
bron 4	A.T. Schuitema Meijer, Groningen vroeger en nu , Bussum 1969, tussen pag. 48 en 49.
bron 5	A.T. Schuitema Meijer, Groningen vroeger en nu , Bussum 1969, tussen pag. 48 en 49.
bron 6	Geoffrey Parker, Van beeldenstorm tot bestand, Haarlem 1978, pag. 70.
bron 7	Peter Lindhoud, Veel vaderlanden op weg naar een natie, Rijswijk 1995, pag. 24.
bron 8	Jane Jenkins, with Eric Ivans, Victorian Social Life, British social history 1815-1914, London 2002, pag. 237.
bron 9	J.H.J. Andriessen, De eerste Wereldoorlog in foto's, Amersfoort 2004, pag. 305.
bron 10	John Heartfield, Krieg im Frieden. Fotomontagen zur Zeit 1930-1938, Frankfurt 1981, pag. 61.
bron 11	P. de Rooy (red.) Geschiedenis van Amsterdam, Tweestrijd om de hoofdstad 1900-2000, Amsterdam 2007, pag. 253.
bron 12	Ansichtkaart uit het Deutsches Historisches Museum in Berlijn.